

LANDINFO

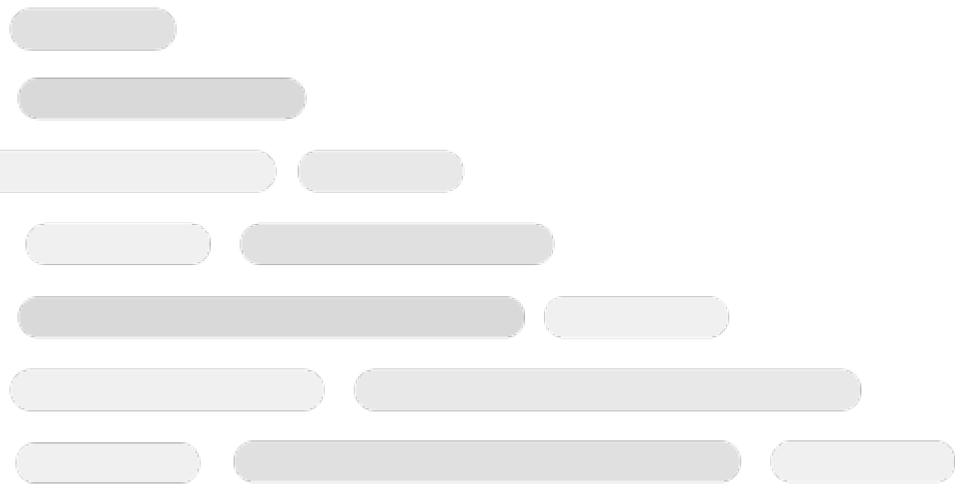
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Temanotat

Kosovo

Ekteskap og skilsmisse – juridiske og sosiokulturelle forhold

24. januar 2022

© Landinfo 2022

Materialet i denne publikasjonen er omfattet av åndsverklovens bestemmelser. Uten særskilt avtale med Landinfo er enhver eksemplarfremstilling og tilgjengeliggjøring bare tillatt i den utstrekning det er hjemlet i lov.

Alle henvendelser om Landinfos rapporter kan rettes til:

Landinfo
Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon

Fredrik Selmers vei 6
Postboks 2098 Vika
0125 Oslo
Tel: 23 30 94 70
E-post: landinfo@landinfo.no
www.landinfo.no

Om Landinfos temanotater

Utlendingsforvaltningens fagenhet for landinformasjon (Landinfo) innhenter og analyserer informasjon om samfunnsforhold og menneskerettigheter i land som Utlendingsdirektoratet (UDI), Utlendingsnemnda (UNE) og Justis- og beredskapsdepartementet har behov for kunnskap om.

Landinfos temanotater er basert på opplysninger fra nøye utvalgte kilder. Opplysningene er behandlet i henhold til [anerkjente kvalitetskriterier for landinformasjon](#) og [Landinfos retningslinjer for kilde- og informasjonsanalyse](#).

Temanotatene bygger på både skriftlig og muntlig kildemateriale. En del av informasjonen som formidles, er innhentet gjennom samtaler med kilder på informasjonsinnhentesreiser. Landinfo tilstreber bredde i kildetilfanget, og så langt mulig er det innhentet informasjon fra kilder som arbeider uavhengig av hverandre. Alt benyttet kildemateriale er fortløpende referert i temanotatene. Hensyn til enkelte kilders ønske om anonymitet er ivaretatt.

Notatene gir ikke et uttømmende bilde av temaene som undersøkes, men belyser problemstillinger som er relevante for UDIs og UNEs behandling av utlendingssaker.

Landinfo er en faglig uavhengig enhet, og informasjonen som presenteres, kan ikke tas til inntekt for et bestemt syn på hva praksis bør være i utlendingsforvaltningens behandling av søknader. Landinfos temanotater gir heller ikke uttrykk for norske myndigheters syn på de forhold og land som omtales.

About Landinfo's reports

The Norwegian Country of Origin Information Centre, Landinfo, is an independent body within the Norwegian Immigration Authorities. Landinfo provides country of origin information (COI) to the Norwegian Directorate of Immigration (Utlendingsdirektoratet – UDI), the Immigration Appeals Board (Utlendingsnemnda – UNE) and the Norwegian Ministry of Justice and Public Security.

Reports produced by Landinfo are based on information from carefully selected sources. The information is collected and analysed in accordance with [common methodology for processing COI](#) and [Landinfo's internal guidelines on source and information analysis](#).

To ensure balanced reports, efforts are made to obtain information from a wide range of sources. Many of our reports draw on findings and interviews conducted on fact-finding missions. All sources used are referenced. Sources hesitant to provide information to be cited in a public report have retained anonymity.

The reports do not provide exhaustive overviews of topics or themes, but cover aspects relevant for the processing of asylum and residency cases.

Country of Origin Information presented in Landinfo's reports does not contain policy recommendations nor does it reflect official Norwegian views.

Summary

The Family Law of 2006 stipulates equal rights for men and women in marriage and in case of divorce. The Law only recognizes civil marriages. Despite the fact that unregistered marriages have no legal standing, such marriages are frequently performed among Kosovo Albanians. Weddings for this community normally involve big celebrations with the families of the bride and the groom.

Sammendrag

Familieloven av 2006 med senere tillegg og endringer regulerer rettigheter og plikter knyttet til ekteskap og skilsmisse. Kun offentlig registrerte ekteskap inngått i samsvar med familielovens bestemmelser, anerkjennes i Kosovo. Til tross for at staten ikke anerkjenner uregistrerte ekteskap, forekommer slike ekteskap ofte blant kosovoalbanere, som normalt feirer ekteskapsinngåelse med store fester med brudeparets familier.

Innhold

1 Innledning	7
1.1 Bakgrunn	7
1.2 Kildegrunnlag og kildevurdering.....	7
2 Familielovgivning	8
2.1 Forlovelse	9
2.2 Betingelser for å inngå ekteskap.....	9
2.3 Inngåelse og registrering av ekteskap samt ekteskapsattest	10
2.3.1 Religiøs vielse.....	10
2.4 Manglende registrering av ekteskap/uformelle ekteskap	11
2.5 Rettigheter og plikter	12
2.6 Opphør av ekteskap	12
2.6.1 Skilsmisse.....	13
2.6.1.1 Prosedyre.....	13
2.6.1.2 Saksbehandlingstid.....	14
2.6.1.3 Skilsmisedommen.....	14
2.7 Mor- og farskap	15
2.8 Foreldreansvar for barn etter skilsmisse.....	15
2.8.1 Senter for sosial velferd: rolle og prosedyre.....	16
2.8.2 Fordeling av foreldreansvar.....	16
2.9 Samvær og bidrag	17
3 Ekteskaps- og familietradisjoner	17
3.1 Sedvane.....	17
3.2 Ekteskapets og familiens betydning	18
3.3 Valg av ektefelle	19
3.3.1 Blandingsekteskap.....	19
3.3.2 Nært slektskap mellom ektefeller	19
3.3.3 Ekteskapsalder.....	20
3.3.4 Mindreårige ektefeller	21
3.3.5 Aldersforskjell mellom ektefeller.....	21
3.3.6 Tvangsekteskap, arrangert ekteskap eller fritt valg av ektefelle?	21
3.3.6.1 To sosialantropologiske studier.....	22
3.3.6.2 Ambassade-erfaringer	23
3.3.6.3 Studie av hvor stor betydning foreldre og familie har for valg av ektefelle	23
3.3.6.4 Ulike vurderinger	24
3.4 Holdninger til utenlandske ektefeller	24
3.5 Forlovelse	26
3.6 Samboerforhold	26
3.7 Fødselsrate og alder på fødende	27
3.8 Husholdsstruktur og eiendomsforhold.....	27
3.9 Skilsmisse	28
3.9.1 Antall skilsmisser	28
3.9.2 Årsaker til skilsmisse.....	28

3.9.3	Å forbli i vanskelige ekteskap	29
3.9.4	Holdninger til skilte kvinner.....	30
3.9.5	Ansvar for barn etter skilsmisse	30
3.10	Enker og giftemål	31
4	Religiøse ekteskap og religiøs markering av ekteskapsinngåelse.....	32
5	Bryllupsfeiringen	32
6	Referanser	36

1 Innledning

1.1 Bakgrunn

Det kosovoalbanske samfunnet er tradisjonelt patrilineært og patrilokalt (Luci, møte Pristina 2011; Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 59; Salvatici 2008, s. 257). Dette innebærer at slektskap overføres gjennom farslinjen og at et gift par tradisjonelt bosetter seg hos eller i nærheten av ektemannens familie. Tradisjoner og sedvane har stor betydning for mange, både ved ekteskapsinngåelse og skilsmisse samt eventuell barnefordeling, selv om det kosovoalbanske samfunnet, etter krigsårene 1998–1999, har gjennomgått store endringer.

Samtidig er det fortsatt stor forskjell mellom by og bygd (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 10). Det er forventet at unge kvinner og menn, både muslimer og kristne, gifter seg, stifter familie og får barn. Ekteskap og bryllupsfeiring er en svært viktig begivenhet i den enkeltes og familiens liv. Familien står sterkt, og har en helt sentral rolle for den sosiale og økonomiske tryggheten, noe som har betydning for synet på og omfanget av skilsmisser. Det oppstår spenninger mellom tradisjoner og modernisering.

Dette temanotatet redegjør for de viktigste sidene ved lovverket som regulerer ekteskap og skilsmisse, herunder barnefordeling. Videre omhandler notatet sosio-kulturelle forhold knyttet til ekteskap og skilsmisse, og berører bryllupstradisjoner blant den albanske befolkningen i Kosovo. Ekteskap og skilsmisse er et stort felt som vi ikke kan skrive uttømmende om innen rammen for dette notatet. Samtidig er det vanskelig å generalisere om sosiokulturelle forhold blant kosovoalbanerne. Det er ulike holdninger til og etterlevelse av tradisjonene – og store sosio-økonomiske forskjeller blant befolkningen.

De ulike temaene i notatet reflekterer problemstillinger som utlendingsforvaltningen har meldt inn til Landinfo de seneste årene. Herværende notat er en oppdatering av notater (med samme navn), publisert i 2012 og 2020.

1.2 Kildegrunnlag og kildevurdering

Kildetilfanget om regelverket knyttet til inngåelse av ekteskap, skilsmisse og barnefordeling er godt. All lovgivning i Kosovo utgis på tre offisielle språk, heriblant engelsk. Tallmaterialet om disse forholdene baserer seg på statistikk fra Kosovos statistiske byrå (ASK), som over år har ført slik statistikk på en systematisk måte. Det må imidlertid bemerkes at statistikk om for eksempel alder ved ekteskapsinngåelse baserer seg utelukkende på informasjon om de offentlig registrerte ekteskapene; altså ikke uregistrert ekteskap. Tilsvarende gjelder statistikkene for skilsmisser og barnefordeling kun tilfellene der skilsmissen fant sted

etter offentlig godkjente ekteskap. Informasjon om domstolenes skilsmisseforhandlinger er basert på arbeidet til OSCE Mission in Kosovo.¹

Informasjon om sosiokulturelle forhold omkring ekteskapsinngåelse, skilsmisse og barnefordeling er i hovedsak innhentet fra akademia og NGO-er som jobber med situasjonen for kosovoalbanske kvinner samt med ekteskapstradisjoner. Informasjonstilfanget for dette temaet er mer sporadisk, og er ikke så omfattende eller systematisk. Det kan til dels også være ulike oppfatninger blant kildene. Dette kan skyldes at kildene baserer sine vurderinger og uttalelser på ulike og gjerne begrensede empiriske erfaringer.

Notatet bygger i hovedsak på åpne, offentlig tilgjengelige kilder. Noe informasjon er innhentet gjennom e-postutvekslinger med kilder i Kosovo. I tillegg har notatet enkelte henvisninger til informasjon innhentet på en tjenestereise til Kosovo i 2011. Dette gjelder informasjon av mer historisk karakter og brukes kun i den grad vi vurderer at informasjonen fremdeles er aktuell, blant annet basert på at sosiokulturelle forhold endres langsomt.

2 Familie Lovgivning

I perioden før andre verdenskrig var religiøst inngåtte ekteskap gyldige i Serbia,² som Kosovo da var en del av. Etter 1946 ble religiøse ekteskap et privat og personlig anliggende uten rettslig betydning i hele det tidligere Jugoslavia. Frem til lovendringer i 1994 var et religiøst ekteskap kun tillatt etter at et borgerlig ekteskap var inngått. Etter at endringene trådte i kraft, kunne religiøse ekteskap inngås både før og etter det borgerlige ekteskapet. Det var imidlertid kun det borgerlige ekteskapet som hadde rettslig betydning. Tilsvarende var kun borgerlige skilsmisser sivilrettslige gyldige (Jančić 2009).

Kosovos familielov ble endelig vedtatt i Kosovos forsamling i januar 2006, og sanksjonert av FNs spesialutsending for Kosovo i februar 2006. Loven trådte i kraft samme år. Loven er senere blitt endret og supplert (Family Law 2006).

Loven viderefører prinsippet om at kun borgerlig registrerte ekteskap er rettslig gyldige. Det er sivil prøving av ekteskapsvilkårene og sivil registrering av ekteskap. Likeledes er kun offentlig registrerte skilsmisser sivilrettslig gyldige (Family Law 2006).

---

¹ Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europa (OSSE) har i en årrekke hatt stor tilstedeværelse i Kosovo.

² Dette gjaldt ikke Vojvodina.

Kvinner har samme rettslige status og rettigheter som menn (Constitution of Kosovo 2008, art. 37.2; U.S. Department of State 2021, s. 26).³

2.1 Forlovelse

Forlovelse er ifølge familieleven et gjensidig løfte mellom to personer om et fremtidig ekteskap. Brudd på løftet har ingen rettslig betydning i form av krav om å inngå ekteskap eller straff for løftebrudd (Family Law 2006, art. 9-10). Parten som bryter forlovelsen, kan bli avkrevd å dekke eventuelle skader⁴ og utgifter motparten er blitt påført og retur av eventuelle gaver (Family Law 2006, art. 11-13).

2.2 Betingelser for å inngå ekteskap

Visse betingelser må ifølge familieleven av 2006 være oppfylt for at ekteskapet skal være rettslig gyldig:

- Partene må være av forskjellig kjønn (art. 14.1).⁵
- Ekteskapet må være inngått av fri vilje (art. 18).
- Begge partene må være over 18 år og rettslig myndige. Domstolen kan etter søknad gi tillatelse til personer over 16 år, dersom vedkommende vurderes som fysisk og psykisk moden for de ekteskapelige rettighetene og pliktene (art. 16.2 og 20).
- Eventuelle tidligere ekteskap må være ugyldige eller ha opphørt (art. 19).
- Ekteskap mellom personer i nær familie tillates ikke. Ekteskap er ikke tillatt mellom søsken, halvsøsken eller søskenbarn. Ekteskap er heller ikke gyldig mellom onkel og niese eller tante og nevø (art. 21).⁶
- Begge parter må avgi en uttalelse om vilje til å inngå ekteskap for vigselsmyndigheten (registrar), og to vitner må være til stede (art. 28).

Kosovos straffelov hjemler strenge straffer for tvangsekteskap: med strafferamme på ett-åtte års fengsel, og to-ti år hvis det skjer mot en mindreårig. Strafferammen er ytterligere skjerpet fra fem til ti års fengsel, dersom den som tvinger noen inn i ekteskap, har foreldreansvar til en part mellom 14 og 16 år. Dersom parten er

---

³ Kvinner og menn ble likestilt i Jugoslavias grunnlov av 1946 (Jančić 2009).

⁴ Loven gir ingen nærmere presisering av begrepet skade.

⁵ Kosovos grunnlov har dog ingen henvisning til at ekteskap er en enhet mellom en kvinne og en mann, kun til at enhver kan inngå ekteskap basert på frivillighet (Constitution of Kosovo 2008, art. 37).

⁶ Loven har også en bestemmelse om at relasjoner basert på adopsjon, har samme betydning som blodsband (art. 22). Ekteskap er heller ikke tillatt mellom svigerfar og svigerdatter, svigermor og svigersønn, ei heller mellom steforeldre og stebarn (art. 23). Ekteskap kan heller ikke inngås med oppnevnt verge (art. 24). Domstolen kan imidlertid gi tillatelse til inngåelse av ekteskap mellom parter nevnt i art 23.

under 14 år, er strafferammen minimum 15 års fengsel. Tilsvarende strafferamme er det også dersom den som tvinger en part inn i ekteskap, har økonomiske fordeler av tvangsekteskapet (Criminal Code of Kosovo 2019, art. 239).

Familieloven åpner altså i særlige tilfeller for inngåelse av ekteskap for parter mellom 16 og 18 år. Domstolen skal i behandlingen av disse sakene, innhente uttalelse fra foreldrene eller foresatte og fra den personen vedkommende skal inngå ekteskap med, samt fra Custodian Body⁷ (Family Law 2006, art. 16).

2.3 Inngåelse og registrering av ekteskap samt ekteskapsattest

Sivilstatusloven regulerer registrering av fødsel, ekteskap og død (Law on civil status 2011).

For å inngå et lovlig og gyldig ekteskap må begge partene, to vitner og fullmektigen (registraren) som utfører prosedyren knyttet til ekteskapsinngåelsen, være til stede (Law on civil status 2011, art. 41-42).⁸

Ekteskap registreres hos vigselsmyndigheten (registrar) ved det lokale sivilstatuskontoret som utsteder ekteskapsattester (Law on civil status 2011, art. 20). Sivilstatusloven gir oversikt over hvilke opplysninger som nedtegnes i forbindelse med ekteskap (Law on civil status 2011, art. 43). Instruksene om sivilstatusdokumenter gir enda mer detaljerte opplysninger om hvilken informasjon ekteskapsattesten skal inneholde, som personnummer, og serie- og referansenummer som brukes. I instruksene er det et eksempel på mal for ekteskapsattest (Administrative Instruction No. 25/2013 2013).⁹ Partene får umiddelbart etter ekteskapsinngåelsen hver sin ekteskapsattest (Family Law 2006, art. 35.2).

Ekteskapsattester kan utstedes på ulike språk, som albansk, bosnisk, tyrkisk og også eventuelt med kyrilliske bokstaver (Administrative Instruction No. 25/2013 2013, art. 8).

2.3.1 Religiøs vielse

Familieloven åpner for at partene kan inngå et religiøst ekteskap, men ekteskapet må registreres offentlig. Ekteskapet er ikke rettslig gyldig uten slik registrering. Hoxhaen, den muslimske lærde/imamen, eller presten som foretar den religiøse

---

⁷ Formynderadministrasjonen hos lokale sosial- og helsemyndigheter (KGSC, e-post mars 2019).

⁸ Partene og registraren (altså vigselsmyndigheten) må forhåndsavtale dato for ekteskapsinngåelsen (Family Law 2006, art. 25.3).

⁹ I en rapport fra Kosovo Information Project finnes det eksempler på ekteskapsattester utstedt i Kosovo i 1959, 1961, 1973, 1991 og 1996 (KIP 2003). Et eksempel på en ekteskapsattest utstedt av UNMIK (United Nations Interim Mission in Kosovo.), finnes i et annet notat (UDI 2003). Attester utstedt av UNMIK, vil være datert etter juni 1999 og i hovedsak frem til februar 2008, da Kosovo erklærte selvstendighet. Sivilstatusregistreringene skjer i dag i et elektronisk registrerings-system. Alle personregistreringene er knyttet til et unikt personnummer.

vielsen, må innen fem dager etter vielsen fremlegge nødvendig dokumentasjon for vigselmyndigheten. Partene får deretter utstedt egne (religiøse) vigselsattester (Family Law 2006, art. 36-38). Slik Landinfo har forstått bestemmelsene, må partene innhente en egen attest i forkant av inngåelse av det religiøse ekteskapet fra registrar. Videre synes det å fremgå at både partene og den personen som står for vielsen, må møte opp personlig hos registrar.

2.4 Manglende registrering av ekteskap/uformelle ekteskap

For mange kosovoalbanere er ikke myndighetenes registrering av ekteskapet avgjørende for anerkjennelse av paret som ektefeller. Sosialantropologen Mikhaylova-Kadriu beskriver det slik:

In fact, it is the taking of the bride on the day agreed between the two families, that signals that the couple has legitimately married. The couple is considered married, even if they choose not to have a wedding celebration, even if they forego the prayer and blessing from the hoxha, the Muslim cleric, and even if they do not register the marriage in the municipality (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 59).

Det er fortsatt mange kosovoalbanere som ikke registrerer ekteskapene sine, men heller inngår uformelle ekteskap (Berishaj, møte Pristina 2011; Joireman 2015, s. 3; Luci møte Pristina 2011). Anton Berishaj, professor i sosiologi ved Universitetet i Prishtinë/Priština (møte 2011), mente at det kan være ulike årsaker til dette. Mange er generelt kritiske til myndighetene, og anerkjenner ikke deres institusjoner. De anser det ikke som viktig å registrere ekteskapet. Han trakk videre frem at islam ikke krever sivilrettslig registrering av ekteskap. Partene kan om ønskelig avvente registrering i påvente av om ekteskapet er en «suksess»; om paret får barn (helst en sønn) eller ikke. Berishaj nevnte videre at parter i et «samboerforhold» som ikke har inngått et sivilrettslig gyldig ekteskap, er rettslig likestilt med ektefolk hva angår rettigheter og plikter.¹⁰

Statistikk over barn født utenfor ekteskap, kan etter Landinfos mening gi en god indikasjon på hvor utbredt inngåelse av uformelle ekteskap er, da det etter Landinfos mening kan legges til grunn at få barn blir født av enslige mødre eller av foreldre som kun bor sammen uten å ha hatt en markering av et ekteskapsforhold.

Andelen barn født utenfor ekteskap i perioden 2015–2017, lå på i overkant av 40 % (ASK 2016, s. 14; 2017, s. 14; 2018a, s. 14). I statistikken for 2019 var tallet redusert til i overkant av 35 % (ASK 2020b, s. 14).

I rurale strøk er det færre som registrerer ekteskap enn i urbane strøk, opplyste flere kilder som Landinfo hadde samtaler med i Kosovo i 2011. Så langt vi kan se,

---

¹⁰ Se noe mer utfyllende om dette under punkt 2.5.

understøtter fødselsstatistikken, som oppgir separate tall for alle Kosovos kommuner, for årene 2015–2017 og 2019 dette mønsteret.

2.5 Rettigheter og plikter

Både i medhold av Kosovos grunnlov og familieloven har kvinner og menn samme rettigheter og plikter innen ekteskapet (Constitution of Kosovo 2008, art. 37.2; Family Law 2006). I medhold av familieloven skal ektefellene gi hverandre gjensidig støtte (art. 42), bidra gjensidig økonomisk (art. 44), avtale felles bopel (art. 44), og ha felles foreldreansvar for felles barn (art. 137).

Etter ekteskapsinngåelsen skal partene avtale etternavn. Ektefellene kan beholde sine opprinnelige etternavn, de kan ta felles etternavn (enten mannens eller kvinnens), eller ektefellens etternavn kan legges til det opprinnelige etternavnet (art. 43). Landinfos erfaring er at kvinnen ofte tar mannens etternavn, selv om det hender at kvinnen legger mannens etternavn til sitt opprinnelige og således får to etternavn.

Barn kan ha etternavn etter far, mor eller eventuelt foreldrenes felles etternavn (art. 130-132). Landinfos erfaring er at barn har etternavn etter far, i samsvar med albansk tradisjon

Familieloven regulerer også eiendomsforhold mellom ektefellene (art. 45-58). Kvinner har samme rettigheter til arv som menn. Men dersom partene kun har inngått et uformelt ekteskap, kan partene i et «factual relationship»¹¹ ifølge arveloven kun arve hverandre om de har bodd sammen i ti år (eller fem år dersom partene har barn sammen), og parten må ikke ha vært gift med en annen på dødstidspunktet (Hajdari 2014, s. 9226; Joireman 2015, s. 3-4).

Parter i et «factual relationship» er derimot rettslig likestilt med ektefolk hva angår rettigheter og plikter knyttet til omsorg for hverandre, finansiell støtte og eiendomsrettigheter slik som spesifisert i loven (Family Law 2006, art. 39-41).

2.6 Opphør av ekteskap

Familieloven (Family Law 2006) har en rekke bestemmelser om opphør av inngåtte ekteskap, som skjer når en av partene blir erklært død, ved ugyldiggjøring av ekteskap eller ved skilsmisse (art. 60).

Bestemmelser om ugyldiggjøring finnes i lovens art. 62-67. Et ekteskap er ugyldig dersom det ikke er inngått av fri vilje, men som følge av trusler og vold

---

¹¹ Familieloven definerer dette begrepet slik «A factual relationship (out-of-marriage relationship) is the factual relationship between the husband and the wife who live in a couple, characterized by a joint life that represents a character of stability and continuation» (Family Law 2006, art. 39).

(art. 63), dersom en av ektefellene har oppgitt feil identitet (art. 65.1), eller dersom ekteskapet ikke ble inngått i den hensikt at ektefellene skulle bo sammen (art. 66).

Dersom en part gifter seg på nytt mens man allerede er gift, er ekteskap nummer to ikke gyldig (art. 62.1). Bigami er med andre ord ikke tillatt.¹²

2.6.1 Skilsmisse

Ifølge Lirija Osmani, advokat i familierett i Kosovo, var det frem til 1984 kun den parten som ikke kunne klandres for å ha ødelagt ekteskapet, som kunne søke om skilsmisse. Med familieloven av 1984 ble skilsmisse liberalisert, og begge parter kunne på visse vilkår søke om oppløsning av ekteskapet (Osmani, møte i Pristina 2011).

Med Kosovos familielov (Family Law 2006) har partene nå adgang til å søke om skilsmisse når de ikke lenger ønsker å leve sammen.¹³ Kvinnen og mannen har samme rett, og det er domstolene som har myndighet til å innvilge skilsmisse. Loven har dog begrenset adgangen til å søke om skilsmisse for parter som venter barn eller har barn under ett år (art. 70.1).

2.6.1.1 Prosedyre

Det er når partene er legalt gift at de kan skille seg ved en domstolbeslutning.¹⁴

Noen prosedyreregler for skilsmisse finnes i familieloven (Family Law 2006, art. 72-95). Domstolen i området der partene bodde sammen sist, har myndighet i skilsmissesaker. I førsteinstans består dommerpanelet av en fagdommer og tre legdommere, mens i andreinstans er det tre fagdommere som avgjør saken (Family Law 2006, art. 72-73).

I skilsmissesaker er domstolen pålagt å gjennomføre megling med mindre en av partene mentalt ikke er i stand til å gjennomføre det, en eller begge parter bor i utlandet eller bopelen til en eller begge parter er ukjent (Family Law 2006, art. 76). Dersom partene har barn sammen, vil ansvaret for meglingen bli overført til

---

¹² En borger av Kosovo kan så langt Landinfo forstår, gifte seg med samme person to ganger uten å ha vært gift med en annen person i mellomtiden.

¹³ En studie har sett nærmere på grunnene til skilsmisse i Kosovo (Hajdari & Erlüle 2018). Mer om studien finnes i punkt 3.10.2.

¹⁴ Enkelte diplomatikilder som Landinfo hadde møter med i 2011, hadde erfart at par som ikke var sivilrettslig gift, likevel hadde fremlagt dokumentasjon på skilsmisse.

formynderadministrasjonen (*custodian body*) (art. 80), som er en del av Senteret for sosial velferd (Centre for Social Work (CSW))¹⁵.

Lov om konfliktprosedyre har mer detaljerte bestemmelser for prosedyrer blant annet for skilsmisseforhandlinger (Law on contested procedure 2008).¹⁶

Dersom en gift kvinne er bosatt i Kosovo, og ektefellen bor i utlandet, kan hun fremme søknad om skilsmisse i Kosovo. Dersom domstolen ikke er kjent med hvor ektefellen befinner seg, er det et krav at domstolen oppnevner en representant for denne parten (Law on contested procedure 2008, art. 118).

2.6.1.2 Saksbehandlingstid

Endelig behandling av en skilsmissesak kan ta opptil seks måneder (OSCE, e-post august 2019).

Forsinkelser i behandlingen av sivile saker er svært vanlig, og det er store restanser av ubehandlede sivile saker i domstolene. Organisasjonen for sikkerhet og samarbeid i Europe (OSCE) som har fulgt en rekke skilsmissesaker for domstolene, har erfart at det kan oppstå problemer knyttet til å få innkalt partene, manglende oppmøte i høringene, samt manglende rapporter fra CSW (OSCE, e-post august 2019).

FNs utviklingsfond (UNDP) gjennomførte våren 2021 en spørreundersøkelse blant annet om respondentenes erfaringer med/kjennskap til bestikkelser, gaver eller andre forsøk på å oppnå favorisering. Respondentene mente at privatiseringsbyrået og tollvesenet var etatene hvor korrupsjon var mest utbredt, tett fulgt av domstolene som også ble også oppfattet som svært korrupte (UNDP 2021, s. 22). Landinfo kan ikke se bort fra at personer som ønsker skilsmisse, kan betale for å få fortlgang i prosessen, og at korrupte dommere kan bidra til dette.

2.6.1.3 Skilsmisedommen

I skilsmisseforhandlingene vil domstolen behandle og ta beslutning om selve skilsmissten, og eventuelt om barnefordeling, samvær og bidrag. Hvordan disse

---

¹⁵ CSW har oppgaver blant annet knyttet til sosialhjelp og sosiale tjenester, konfliktløsninger ved uenigheter innad i familier, foreldreansvar, adopsjon, samvær med barn, tidlige ekteskap, familievold og liknende. OSSE har i en rapport fra 2011 mer informasjon om formynderadministrasjonen (OSCE Mission in Kosovo 2011, s. 16).

¹⁶ Mer om prosedyrene for skilsmisseforhandlinger samt erfaringer innhentet fra en rekke skilsmissesaker for domstolene finnes hos OSSE (OSCE Mission in Kosovo 2011 s. 12-27).

forholdene blir regulert, fremkommer i dommen (Family Law 2006, art. 140.1 og 297-322).¹⁷

OSSE har tidligere påpekt mangelfulle begrunnelser i mange saker som domstolene avgjør i medhold av familieloven; herunder skilsmisse- og barnefordelingssaker (OSCE Mission in Kosovo 2011, s. 19 flg.). I mange skilsmisssaker er det ifølge OSSE (OSCE, e-post august 2019) fortsatt slik at domstolene i disse sakene ikke fatter beslutninger som er tilstrekkelig underbygget eller begrunnet.

Et ekteskap er oppløst ved dom når domsbeslutningen er rettskraftig (Family Law 2006, art. 60.1). Når dommen er rettskraftig, kan partene gifte seg igjen (OSCE, e-post 2019).

Partene får tilsendt kopi av den endelige dommen (Family Law 2006, art. 77.2).¹⁸

2.7 Mor- og farskap

Familieloven regulerer også mor- og farskap (Family Law 2006, art. 99-124).

I prinsippet er barnets mor den kvinnen som fødte barnet, men kvinnen kan frasi seg morskapet dersom barnet ble unnfanget med en eggcelle fra en annen kvinne og egget ble innsatt uten skriftlig samtykke (Family Law 2006, art. 124).

Ektefellen til barnets mor anses som barnets far, dersom barnet er født innenfor eller utenfor ekteskap, men senest 300 dager etter et ekteskapsbrudd (Family Law 2006, art. 99.1). Farskap kan erkjennes for barn født utenfor ekteskap ved at mannen erkjenner farskapet eller ved en rettslig kjennelse (Family Law 2006, art. 101).

Loven regulerer også adopsjon og forhold til fosterbarn (Family Law 2006, art. 160 flg.).

2.8 Foreldreansvar for barn etter skilsmisse

I tilknytning til skilsmisseforhandlingene tar domstolen også stilling til foreldreansvar for felles barn, samvær og bidrag.

---

¹⁷ Se bestemmelsene om mindre endringer i lovteksten (Law on amending and supplementing the family law 2018).

¹⁸ Så langt Landinfo er kjent med, viser skilsmisssedommen til datoen for inngåelse av ekteskapet. Som tidligere bemerket, skjer registreringene av skilsmisser i dag i et elektronisk registreringssystem. Alle personregistreringene er knyttet til et unikt personnummer.

2.8.1 Senter for sosial velferd: rolle og prosedyre

I barnefordelingssaker for domstolene skal CSW (i egenskap av formynderadministrasjon) fremlegge en objektiv, kompetent og profesjonell anbefaling til retten (OSCE, e-post august 2019).

OSSE har erfart at domstolene tar anbefalingene fra CSW i betraktning. Men i mange domstolsbehandlinger ble det registrert uberettiget fravær av CSW-representant. I noen få saker hadde ikke domstolen innkalt CSW eller det manglet dokumentasjon på at CSW var innkalt i henhold til reglene (OSCE, e-post august 2019). I medhold av familieloven er retten forpliktet til å innkalle CSW (Family Law 2006, art. 6.4; OSCE, e-post 2019), men ikke til å følge anbefalingene fra CSW (Family Law 2006, art. 140.2).

2.8.2 Fordeling av foreldreansvar

Familieloven regulerer ikke hvem som skal ha foreldreansvar for felles barn. Loven har heller ikke fastsatt en eksakt alder for når barnet skal høres i en skilsmisesak, men viser til at dersom barnet kan utforme og fremme sitt syn, skal domstolen ta hensyn til dette (Family Law 2006, art. 140.5).¹⁹

Domstolen skal se hen til barnets beste. Det er grunn til å anta at partenes økonomiske situasjon blir vurdert av domstolen. Far vil i medhold av albansk tradisjon kunne ønske foreldreansvar alene for barna, mens det er grunn til å anta at kvinner lettere blir tilkjent eneansvar for yngre barn.²⁰

Dersom partene i en skilsmisse har felles barn, og de fremmer felles søknad om skilsmisse, skal de legge frem en avtale om foreldreansvar og samvær (Family Law 2006, art. 70.2). I disse sakene vil saksbehandlingen gå raskere, men selv om partene er enige om hvordan foreldreansvar og samvær bør være, må saken opp for domstolen. Slik Landinfo forstår regelverket, kan domstolen motsette seg avtaler som er i strid med lov og grunnlov. Dette gjelder for eksempel i saker hvor mor er blitt presset til å skrive under på at hun ikke skal besøke barnet.

Dersom en av partene ønsker å omgjøre domstolens beslutning om foreldreansvar, eller det fremmes en anmodning om dette fra formynderadministrasjon, kan domstolen endre sin beslutning (Family Law 2006, art. 140.1).

---

¹⁹ Dommer ved distriktsdomstolen i Pejë/Peć (Shala, intervju 2011) opplyste at barn over ti år ble hørt.

²⁰ Landinfo har erfaring for at de fleste parter engasjerer advokat i barnefordelingssaker, selv om loven ikke krever det.

2.9 Samvær og bidrag

Om barnet bor med bare én forelder, eller med en tredje person, alternativt i en institusjon, skal foreldrene bli enige om hvordan samværet med barnet skal ivaretas. Dersom partene ikke blir enige, skal domstolen fatte en beslutning. Hvis forholdene endrer seg, kan domstolen på nytt regulere hvordan foreldrene skal ha kontakt med barnet (Family Law 2006, art. 145.1).

Retten kan fatte en beslutning om samvær for den av partene som ikke får foreldreansvaret for barnet, dersom samværet hindres (Family Law 2006, art. 140.3).

Familieloven fastslår at fraskilt ektefelle kan kreve bidrag, dersom vedkommende har foreldreansvaret for felles barn og av den grunn ikke kan arbeide (Family Law 2006, art. 299). Kravet kan fremmes for retten samtidig med søknad om skilsmisse eller senest innen to år (Family Law 2006, art. 315).

Til tross for at det er straffbart å ikke betale bidrag, er dette utbredt. Det kan skyldes flere forhold – som manglende kjennskap til regelverket, men også at mange ikke har formelle ansettelse, har lave inntekter eller at parter registrerer forretningsvirksomhet i andres navn (Halili 2016).

3 Ekteskaps- og familietradisjoner

3.1 Sedvane

Tradisjonell albansk lov eller sedvane har blitt bevart muntlig gjennom århundrene. Sedvanene (kanun) ble på 1400-tallet kodifisert av Leke Djukagjini, men skrevet ned først på slutten av 1800-tallet. Kanun Leke Djukagjini tar for seg alle aspekter ved livet, inkludert familie og ekteskap (Gječov 1989), og står særlig sterkt i det nordlige Albania og Kosovo.²¹

Landinfo mener at kunnskap om sedvanereglene varierer sterkt. Det er ulike oppfatninger av hva sedvanene faktisk foreskriver, og dermed ulike tolkninger og forståelser av dem. Tradisjonell sedvane kan bli henvist til og anvendt i én sammenheng, men ikke i en annen. Det er videre ulike holdninger til i hvilken grad sedvane bør regulere dagens relasjoner blant den albanske befolkningen i Kosovo.²²

Det kosovoalbanske samfunnet er patrilineært og patrilokalt, som innebærer at slektskap og arv overføres gjennom farslinjen, samt at ektepar tradisjonelt bosetter seg hos eller i nærheten av ektemannens familie (Luci, møte Pristina 2011;

---

²¹ Det finnes også andre kodifiseringer av albansk sedvanerett.

²² Dette bygger blant annet på undersøkelser gjengitt av Arsovska (2015).

Salvatici 2008, s. 257). Berishaj (intervju 2011), har vist til at familien har bidratt med stabilitet i urolige tider, og at slektskapsstrukturer har kompensert for manglende aksept for okkupantenes statsdannelse.²³

Etter store endringer på 1970- og 1980-tallet med modernisering og etablering av nye eliter, skjedde det utover på 1990-tallet en redefinering av roller i familien, en romantisering av nasjonen og familien samt ulikhetene mellom kjønnene. Tradisjonene ble til stadighet gjenoppfunnet (Luci, møte Pristina 2011).

Konflikten og krigen på 1990-tallet gjorde at kvinnens posisjon endret seg, hun ble oftere overhode for familien og fikk derfor større beslutningsfrihet. Etter krigen ble det etablert nye NGO-er med fokus på kvinners rettigheter, og det ble etablert likestillingsprosjekter. I tillegg bidro ny kjønnsforskning til holdnings- skapende arbeid og til endrede kjønnsrolleoppfatninger (Berishaj, møte Pristina 2011)

Slik Landinfo kjenner forholdene i Kosovo, eksisterer det fortsatt spenninger mellom tradisjoner og modernisering i landet, med betydning for ekteskaps- og familieforhold.

3.2 Ekteskapets og familiens betydning

I en albansk tradisjon er meningen med ekteskapsinngåelse å bli del av en større sosial gruppe, samt å styrke og videreføre denne gruppen gjennom reproduksjon. Å få barn er veldig viktig, og skjer normalt innen ett år etter ekteskapsinngåelsen. Tidligere kunne par som ikke fikk barn, få et barn av ektemannens bror og fostre opp dette barnet som sitt eget. Dersom en kvinne ikke kan få barn, kan skilsmisse bli utfallet (Luci, møte Pristina 2011).

I en undersøkelse om ungdommers og unge voksnes holdninger, oppfatninger og verdier samt forholdet til familien,²⁴ ble familiens betydning oppsummert slik:

In Kosovar society, the family is traditionally considered to be the most important value. [...] The family in Kosovo is still strong and not going through certain transformations as much as is the case in other countries. Kosovo is an absolute stronghold of “familyism”, where the primacy of family interests is much more important than individual interests (Jobelius & Hantke 2019 s. 31).

---

²³ I ca. 500 år var Kosovo under ottomansk styre, og senere i lang tid under serbisk styre.

²⁴ Undersøkelsen ble foretatt av Friedrich-Ebert-Stiftung (FES) i 2017/2018, og er basert på et representativt utvalg av 1000 personer mellom 14 og 29 år. Den fant blant kosovoalbanere, kosovoserbere og etniske tyrkere (Jobelius & Hantke 2019 s. 5,9).

KGSC (e-post desember 2019) mener at kjønnsrollene generelt ikke har endret seg: Det er kvinnens rolle å ivareta barn og de gamle, og kun 6 % av barna går i barnehage.

3.3 Valg av ektefelle

3.3.1 Blandingsekteskap

I det tidligere Jugoslavia, før konfliktene på 1990-tallet, ble det sterkt oppfordret til blandingsekteskap. Slike ekteskap ble sett på som en indikator på oppbyggingen av et forent jugoslaviske samfunn. Flere forhold bidro til blandingsekteskap, som borgerlige vielser og migrasjon av mannlige arbeidstakere fra sør til nord. Andelen blandede ekteskap varierte mellom ulike republikker og provinser. I 1991 var 16 % av ekteskapene inngått i Serbia blandingsekteskap, mens tilsvarende tall for Kosovo var 6 %; en nedgang for Kosovo fra 10 % i 1950 (Le Goff & Guidici 2009, s. 3).²⁵

Det er grunn til å anta at omfanget av blandingsekteskap i Kosovo ble ytterligere redusert etter 1991, som følge av Balkan-krigene på 1990-tallet. Nyere tall for 2017–2019 viser at svært få kosovoalbanere giftet seg med personer fra andre etniske grupper (ASK 2018, s. 17; ASK 2019b, s. 17; 2020d, s. 17).²⁶

3.3.2 Nært slektskap mellom ektefeller

Tradisjonelt har det på Balkan ikke vært aksept for ekteskap mellom parter som er nært beslektet, verken blant katolikker, ortodokse eller muslimer.²⁷

Flere kilder Landinfo hadde møter med i Kosovo i 2011, blant andre antropologen Nita Luci, opplyste at søskenbarnekteskap var svært lite sannsynlig. Dette gjelder

---

²⁵ I nesten alle regionene i det tidligere Jugoslavia bestod blandingsekteskapene av en ektemann fra den lokalt dominerende befolkningsgruppen, mens kvinnen tilhørte en lokal minoritet. Ektemennene opprettholdt i hovedsak sin sosiale posisjon i sin befolkningsgruppe, mens kvinnene ble ansett som en del av ektemannens befolkningsgruppe. Over halvparten av barna tok fars nasjonalitet, mens bare i overkant av 10 % av barna i folketellingen i 1991, ble registrert som jugoslaviske (Le Goff & Guidici 2009, s. 3-4).

²⁶ I 2017 giftet to serbiske kvinner seg med albanske menn og to albanske kvinner seg med serbiske menn (ASK 2018, s. 17). I 2018 giftet fem serbiske kvinner seg med albanske menn, og seks serbiske menn med albanske kvinner (ASK 2019b, s. 17). I 2019 giftet seks serbiske kvinner seg med albanske menn og én serbisk mann med en albansk kvinne (ASK 2020d, s. 17).

²⁷ Se for eksempel Bringa 1995 (s. 143 flg.).

etter Landinfos mening fortsatt for kosovoalbanere og andre etniske grupper i Kosovo. Det har dog vært delvis unntak for rom.²⁸

3.3.3 Ekteskapsalder

Offisiell statistikk viser at ekteskapsalderen er stigende,²⁹ at en liten andel er under 18 år, og at disse i hovedsak er jenter. Tallene omfatter også ekteskap registrert i utlandet,³⁰ men ikke tradisjonelle, uregistrerte ekteskap.

I 2019 ble det inngått 18 300 ekteskap – 17 577 i Kosovo. For den største gruppen som inngikk ekteskap, var kvinnen 20–24 år, mannen 25–29 år. Gjennomsnittlig giftealder var 31 år for menn og 28 år for kvinner (ASK 2020d, s. 5,8, 16).

Ekteskap inngås vanligvis tidligere på landsbygda enn i byene, og den gjennomsnittlige ekteskapsalderen avspeiles ikke på landsbygda der ekteskap også registreres senere enn de faktisk er inngått (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 23).

Landinfo har ikke funnet opplysninger om alder ved uregistrerte ekteskap.

Kosovos statistikk for 2019 viste at (ASK 2020d, s. 16):

- 5,2 % av kvinnene som inngikk ekteskap var 40–44 år
- 2,7 % var 45–49 år, mens
- 2,2 % av kvinnene var over 50 år.

Tilsvarende tall viste at

- 6,8 % av mennene som inngikk ekteskap, var 40–44 år,
- 4,2 % var 45–49 år, og 4,2 % var over 50 år.

---

²⁸ Rom har ingen felles gruppeidentitet, men består av flere undergrupper. Disse gruppene skiller seg ut med hensyn til yrke, språk og religion. Inntil for kort tid siden var det lite samhandling mellom gruppene, og det ble blant annet forventet at kvinner giftet seg innen sin egen gruppe. Disse tradisjonene er nå blitt svakere. Men rom ønsker i liten grad å gifte seg med ikke-rom, ifølge en studie gjennomført i Serbia i perioden 2002–2004 (Čvorović 2007, s. 153-157). En representant for Voice of Roma i Kosovo opplyste imidlertid at rom prøver å ikke gifte seg med for nære slektninger. Han fortalte også at det hender at rom gifter seg med ashkali (Buzoli møte Gračanica/Gračanicë 2011).

²⁹ I 2002 var gjennomsnittlig giftealder 29 år for menn og 26 år for kvinner (ASK 2019c, s. 51).

³⁰ Dette er ekteskap inngått mellom borgere av Kosovo registrert i utlandet, men også ekteskap inngått i Kosovo mellom borgere av Kosovo som er bosatt i utlandet hvorav mange har dobbelt statsborgerskap. I 2018 ble 8 % av de inngåtte ekteskapene registrert i utlandet (ASK 2019b, s. 5).

3.3.4 Mindreårige ektefeller

Familieloven åpner i særlige tilfeller for inngåelse av ekteskap for parter mellom 16 og 18 år (Family Law 2006, art. 16,2 og 20).

Kosovo Gender Studies Center (KGSC), en NGO som blant annet arbeider med forhold for kvinner, opplyser at de aller fleste som får slike tillatelser, er jenter. I 2018 ble alle tillatelsene med unntak av én, gitt til jenter. KGSC mener, til tross for at det ikke finnes statistikk på etnisitet, at tidlige ekteskap oftest forekommer blant rom, ashkaliere og egyptere, men også kan skje blant kosovoalbanere (KGSC e-post mars 2019). En rapport utarbeidet for Europarådet i 2017, viser også til at slike ekteskap forekommer blant rom, ashkaliere og egyptere, samt at det finnes eksempler på slike ekteskap blant andre grupper på landsbygda. Om slike ekteskap inngås eksplisitt mot partenes vilje, er uvisst (Krol 2017, s. 4).

Ifølge KGSC ble det i 2018 gitt tillatelser til 81 personer mellom 16 og 18 år, til å inngå ekteskap. Tilsvarende tall for årene 2015, 2016 og 2017 var 88, 74 og 58 (KGSC e-post mars 2019). I 2019 inngikk 6 jenter på 16 år og 31 jenter på 17 år offentlig registrerte ekteskap (ASK 2020d, s. 19).

Landinfo bemerker at tidlige ekteskap, særlig på landsbygda, også kan forekomme blant parter som ikke formelt registrerer ekteskapet hos myndighetene i Kosovo før senere.

3.3.5 Aldersforskjell mellom ektefeller

Vanligvis er kosovoalbanske ektemenn to–tre år eldre enn ektefellen. I 2019 var den største gruppen kvinner 20–24 år da de inngikk ekteskap, mens mannen var 25–29 år (ASK 2020d, s. 16)

I 2019 var det noen få tilfeller hvor kvinnen var langt eldre enn mannen. I fem tilfeller var kvinnen 40–44 år, mens ektemannen var 16–24 år. Videre var kvinnen 40–44 år i 13 tilfeller, 45–49 år i 6 tilfeller, og over 50 år i 3 tilfeller, mens ektemannen var 25–29 år.

Tilsvarende hendte det at mannen var langt eldre enn kvinnen. I 17 tilfeller var mannen 40–44 år, i to tilfeller 45–49 år, og i to tilfeller 50 år eller eldre, mens kvinnen var 16–24 år. Videre var ektemannen 40–44 år i 56 tilfeller, 45–49 år i 6 tilfeller, og over 50 år i 5 tilfeller, mens kvinnen var 25–29 år (ASK 2020d, s. 16).

3.3.6 Tvangsekteskap, arrangert ekteskap eller fritt valg av ektefelle?

Landinfo bemerker at det er vanskelige grensdragninger mellom tvangsekteskap og arrangerte ekteskap samt mellom arrangerte ekteskap og ekteskap basert på et fritt personlig valg, da grensene er flytende og uklare. Landinfo antar for øvrig at

kildene trolig har ulike oppfatninger av hva begrepene tvangsekteskap og arrangerte ekteskap innebærer.

Landinfo bemerker videre at det ikke forekommer systematisk innsamlet informasjon om temaene, og vi har ikke funnet rapporter eller kilder som kan gi en samlet og oversiktlig fremstilling av omfanget av tvangsekteskap i Kosovo. Verken sosiologiprofessor Berishaj (e-post februar 2019) eller universitetslektor Luci (e-post mars 2019) har inngående informasjon om dette. KGSC (e-post mars 2019) påpeker at det ikke finnes offentlig statistikk på utbredelsen av tvangsekteskap, da slike ekteskap er forbudt, kun oversikt over tillatelser til å inngå ekteskap til parter under 18 år.

3.3.6.1 To sosialantropologiske studier

To sosialantropologiske studier har, slik Landinfo ser det, interessante opplysninger fra kilder og observasjoner omkring ekteskapsinngåelser blant kosovo-albanere, selv om dette ikke var hovedtemaene for studiene.

Valget av ektefelle har forandret seg raskt etter 1999. Dette viser en studie, basert blant annet på feltarbeid i Opoja i den sørlige delen av Kosovo, med utgangspunkt i ekteskap mellom personer fra dette området og personer i Tyskland og Østerrike, med bakgrunn fra Kosovo (Leutloff-Grandits 2019, s. 128).

I 2011–2013, perioden feltarbeidene fant sted, anså mange at arrangerte ekteskap var utdatert og førmoderne. Hovedregelen var absolutt at de fleste valgte partnere selv og at førektekapelige romanser var vanlig. Arrangerte ekteskap var unntakene. Kildene trakk frem individuelle valg samt betydningen av følelser og samarbeid (Leutloff-Grandits 2019, s. 128).

Forskeren observerte at valg av ektefelle skjedde som en «hybrid» med både arrangering og romanse. De unge hadde det siste ordet, mens familiemedlemmene på ulike måter var involvert. De unge kunne finne hverandre, eller bli introdusert for hverandre. I sistnevnte tilfelle ville det mellom forlovelse og bryllup være kontakt mellom partene for å bygge opp et romantisk forhold. Måtene å velge partner på kunne variere fra familie til familie og også internt i samme familie; basert på partenes personlighet. Det forekom også at en part inngikk i et arrangert ekteskap etter et bevisst valg om å skape en bedre fremtid utenfor Kosovo. Dette gjaldt både kvinner og menn. (Leutloff-Grandits 2019, s. 128-129 og 133).

Mange av kildene i en studie basert på feltarbeid i 2019, viste til at arrangerte ekteskap uten brudens samtykke ikke lenger fant sted. I studien ble kvinner, særlig i landsbyer nær Pristina og Prizren, intervjuet om stillingen til «nuse» – unge, nylig gifte kvinner. Kildene karakteriserte årene med konflikt og krig, 1998–1999, som et vannskille i sine liv; med normalisering av og ønske om utdanning og karriere selv for unge kvinner (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 2-3 og 21).

Alle de yngre kvinnene som ble intervjuet, opplyste at de hadde hatt det endelige ordet i beslutningen om hvem de skulle gifte seg med. Partneren var enten introdusert av familie eller venner, alternativt hadde de truffet partneren på skolen eller på nett. De middelaldrende og eldre kildene var enige om at det er best at deres barn og barnebarn kan velge partnere (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 22).

3.3.6.2 Ambassade-erfaringer

Den norske ambassaden i Pristina innhentet i 2019 (e-poster mars og april) informasjon fra fire vestlige ambassader om erfaringer med tvangsekteskap. Kun én av ambassadene hadde noen få ganger blitt anmodet om assistanse. Det ble ikke informert om etnisk bakgrunn for dem som hadde bedt om assistanse.

3.3.6.3 Studie av hvor stor betydning foreldre og familie har for valg av ektefelle

Studien til FES viste at foreldre har stor innflytelse på viktige valg for ungdommen. Nær 60 % tar viktige beslutninger sammen med foreldrene. Gutter/menn tar i større grad egne beslutninger enn jenter/kvinner, og personer med høyere utdanning tar i større grad egne valg enn personer med lavere utdanning.

De viktigste faktorene for valg av ektefelle er ifølge undersøkelsen til FES:

- personlighet (78 %)
- familiegodkjenning (68 %)
- religiøs tro (65 %)
- felles interesser (64 %)
- jomfrudom (62 %)
- utdanning (56 %) ³¹

Følgende grupper er mest avhengige av familiens aksept:

- kvinner
- personer fra familier med svak økonomi
- de yngste respondentene

Kvinnene synes utdanningsnivå er viktigere enn menn, og jo yngre respondenten er, desto større betydning har ekteskapskandidatens utdanning. Studien viser også at jo høyere utdanning faren til respondenten har, desto viktigere er ekteskapskandidatens utdanning (Jobelius & Hantke 2019 s. 31 og 35).

---

³¹ Mindre viktige faktorer for valg av ektefelle er utseende (30 %), økonomisk stilling (29 %) og nasjonal opprinnelse (national origin) (28 %) (Jobelius & Hantke 2019 s. 35).

3.3.6.4 Ulike vurderinger

Det er ulike oppfatninger om hvor utbredt tvangs- og arrangerte ekteskap er blant kosovoalbanere hos akademikere og personer som jobber med familie- og kvinnespørsmål. Sosiologen Sibel Halimi (som gjengitt i Hajrizaj 2017), som særlig har studert kvinner og arv, har gitt uttrykk for at flertallet av kvinner i Kosovo er gift mot sin vilje. Landinfo mener at uttalelsen ikke er kildebelagt fra Halimis side. Halimi har ikke besvart en henvendelse fra Landinfo om kildegrunnlaget, eventuelt om hun kan være feilsitert.

Antropologen Luci (møte Pristina 2011) mente at ekteskap fortsatt ble arrangert og at dette var en samfunnsnorm. Samtidig er det nye verdier som ligger til grunn for valg av ektefelle. Mulighet for sosial mobilitet ved å gifte bort barna til en med høy utdanning, vil kunne gi familien økt prestisje. Foreldrene anbefaler en partner, men det er likevel slik at partene gir sitt samtykke. Partene har respekt for sine familier, og de unge ser det som sin forpliktelse overfor familien å samtykke til partneren foreldrene anbefaler. I noen tilfeller er imidlertid partene uenige i anbefalingen, og intet ekteskap blir inngått.

Journalisten Majlinda Aliu (møte Pristina 2011) har arbeidet mye med tema knyttet til familieforhold, og mente at arrangerte ekteskap var vanlig tidligere, men at dette har endret seg. De fleste finner sin egen ektefelle og bestemmer selv hvem de skal gifte seg med. Det er paret selv som tar beslutningen, og hun mente at valg av ektefelle er en individuell avgjørelse. Dette er også tilfellet på landsbygda, selv om det der fortsatt forekommer arrangerte ekteskap. Hun påpekte imidlertid at uten foreldrenes godkjenning av ektefelle, kan man forbli enslig.

KGSC (e-post desember 2019) mener at arrangerte ekteskap ikke er normen i dag. Foreldre gir imidlertid uttrykk for hva som vil være en ideell partner. De ønsker å presentere en fremtidig ektefelle fra en god familie, med god økonomi og høy utdanning. En god familie er en som er likt og akseptert av fellesskapet.

Landinfos vurdering er at partene ønsker respekt for sine valg hos familien, og vil kunne føle en forpliktelse til å finne en partner foreldrene aksepterer. En rapport fra Schweizerische Flüchtlingshilfe (SFH 2017, s. 3) fremhever betydningen av familienettverk og at par som bor sammen uten aksept fra partenes familier, ofte lever isolert og stigmatisert. Rapporten slår fast at uten tilgang til de sosiale og økonomiske nettverkene familien representerer, er det vanskelig å leve i Kosovo.

3.4 Holdninger til utenlandske ektefeller

Både albanske kvinner og menn med opprinnelse i Kosovo, opplever at det forventes at de gifter seg med en ektefelle fra Kosovo slik at den albanske kulturen bevares (Morina 2017; Qadraku 2019). En kosovoalbansk mann som

hadde sin oppvekst i Italia, var bosatt i Tyskland og tok en mastergrad ved et universitet i Italia, uttalte for eksempel:

We children of Kosovar Albanians grow up with a pressure that is imposed on us by our family, relatives as well as by Albanian culture: The person we decide to marry should be Albanian. There are no compromises (Qadraku 2019).³²

KGSC (e-post desember 2019) mente at det fortsatt er vanskelig for kvinner å få aksept for en utenlandsk ektefelle, men at det er en høy grad av aksept for utenlandske bruder. Bruden må imidlertid ha utdanning og være økonomisk uavhengig. KGSC mener at aksept av en utenlandsk ektefelle avhenger av hvor mye familien har investert i sine barn i form av utdanning.

Antropologen Luci bemerket (møte Pristina 2011) at om en kosovoalbansk mann gifter seg med en utenlandsk kvinne, blir barna deres ansett som kosovoalbanske. Når en kosovoalbansk kvinne gifter seg med en utlending, blir derimot ikke barna ansett som kosovoalbanske.

På 1990-tallet var det ifølge KGSC (e-post desember 2019) utbredt at kosovoalbanske menn giftet seg i vesten for å sikre seg dokumenter. Professor Berishaj ga (møte Pristina 2011) uttrykk for at det fantes mange eksempler på ekteskap mellom kosovoalbanske menn og utenlandske kvinner i den hensikt å få oppholdstillatelse i Vesten. Professoren trakk frem at flerkoneri er tillatt ifølge islam, og at ekteskap med utenlandske kvinner ble sosialt akseptert. Han viste videre til at slike ekteskap ikke fikk rettslige konsekvenser, da den kosovoalbanske mannen ofte var gift i Kosovo uten av ekteskapet var registrert. Ekteskap med utenlandske kvinner ble sett på som et langsiktig prosjekt for å bedre familiens levekår gjennom fremtidig utvandring. Berishaj mente at det hadde skjedd en individualisering, at tradisjonene blir satt til side og at familiene ikke opplevde skamfølelse knyttet til slike relasjoner.

Journalisten Jeton Musliu (2010) påpekte i filmen Fake Marriages at kosovoalbanere i økende grad var blitt tolerante overfor menn som midlertidig skilte seg fra sine kosovoalbanske hustruer for å gifte seg med en utenlandsk kvinne, for derigjennom å skaffe seg oppholdstillatelse i Vesten.³³ Dette skal ifølge Musliu skje etter avtale mellom de opprinnelige ektefellene, og i familiens øyne anses ikke partene som reelt skilt. Partene inngår en slik avtale for å bedre familiens økonomiske fremtid. Den utenlandske hustruen blir derimot ikke gjort kjent med denne planen.

---

³² Luci (møte Pristina 2011) opplyste at noen kosovoalbanske familier ikke aksepterer et ekteskap med en utlending, men de kan likevel vise sin respekt.

³³ Musliu har arbeidet mye med tema knyttet til kosovoalbanske menn som inngikk ekteskap med utenlandske kvinner for å få en tillatelse i vesten.

Undersøkelsen FES gjennomførte blant ungdom og unge voksne, viste at nasjonal opprinnelse var blant de mindre viktige faktorene for valg av ektefelle (Jobelius & Hantke 2019 s. 35).

KGSC (e-post desember 2019) hevder at dersom en kosovoalbansk mann gifter seg med en eldre utenlandsk kvinne, vil han ikke avsløre alderen hennes,³⁴ men si at hun ser eldre ut enn alderen skulle tilsi: «[...] there's a saying: she looks older».

I de senere år har det så langt Landinfo har observert, vært skrevet mindre om slike ekteskap, inngått i den hensikt å skaffe oppholdstillatelse.

3.5 Forlovelse

KGSC (e-post desember 2019) skriver at forlovelse fortsatt er vanlig, og finner sted når to familier nesten er ferdige med å avtale ekteskapsinngåelse (Berishaj, møte Pristina 2011). Ofte er partene forlovet i ett til tre år (i gjennomsnitt to år), og partene kan ha bodd sammen. Tidligere kunne forlovelsesstiden være meget lang, da man planla ekteskap allerede fra barna var små.

KGSC (e-post desember 2019) mener samtidig at mange ekteskap inngås etter kort bekjentskapstid. Partene informerer imidlertid familiene sine før en forlovelse kan finne sted. Berishaj og Luci har tidligere opplyst (møter Pristina 2011) at kosovoalbanske menn ofte kom på sommerferie til Kosovo, og inngikk ekteskap raskt, uten forlovelse.

I studien til Mikhaylova-Kadriu fremkommer det opplysninger om press på parter som er i et forhold, om å inngå forlovelse. Romantiske forhold blir bare, ifølge forskerens funn, akseptert så lenge forholdene leder til ekteskap. Foreldrene kan presse på for inngåelse av forlovelse, og det er vanlig at partene holder romantiske forhold hemmelig inntil forlovelse (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 22-23).³⁵

Selve forlovelsen kan først bli markert blant nærmeste familie og senere med en overdådig bankett (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 112).

3.6 Samboerforhold

I byene finnes det par som bor sammen før forlovelse eller ekteskap. KGSC mener at det skjer blant studenter, hovedsakelig i Pristina (e-post desember 2019).

---

³⁴ Kilden bruker betegnelsen «they». Landinfo tolker informasjonen dithen at dette eventuelt vil dreie seg om ektemannen og medlemmer av hans familie.

³⁵ Forskeren fikk delta på en forlovelsesseremoni og beskriver dette. Forskeren ble selv gift med en kosovoalbansk mann, som hadde nære familierelasjoner til flere av kildene underveis i studiene (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 7 og 37).

Ifølge en undersøkelse (som gjengitt i Halimi 2014) er seksuelt samkvem før ekteskapet ikke allment akseptert. Unge kvinner er redde for å miste foreldrenes respekt dersom de er samboende, og for at partneren vil forlate dem om de blir gravide. Mikhaylova-Kadriu (2021, s. 22) mener på sin side at seksuelt samkvem før ekteskapet er blitt mer akseptert særlig etter en forlovelse. Samtidig trekker hun frem at flere forhold ikke er gunstig for en kvinnes eller familiens rykte.

Det finnes ikke undersøkelser eller statistikk over omfanget av samboerskap (Halimi 2014).

3.7 Fødselsrate og alder på fødende

I 2019 var den gjennomsnittlige fødselsraten to barn (2,0), en markant nedgang fra 2000, da den var på nesten tre barn (2,96) (World Bank u.å.).³⁶ Det er Landinfo vurdering at det fortsatt er viktig å få barn, spesielt en sønn, særlig i tradisjonelle og rurale familier.

I 2020 ble det født ca. 28 500 barn i Kosovo (ASK 2021, s. 3), i 2002 i overkant av 36 000 (ASK 2019c, s. 48).

I 2019 var 35,5 %, av mødrene 24–29 år. Fire barn ble født av en mor på 14 år, mens 2,8 % av barna født dette året hadde mødre som var 15–19 år. 2,7 % av mødrene var 40–44 år, mens 0,3 % av mødrene var 45–49 år (ASK 2020a, s. 26). Omkring 35 % av barna ble født utenfor (registrert) ekteskap (ASK 2020b, s. 27), en nedgang fra 40 % i 2017 (ASK 2018a, s. 14). Landinfo antar at disse barna i all hovedsak er født i ekteskap som ikke er formelt registrert.

3.8 Husholdstruktur og eiendomsforhold

Den siste folketellingen, gjennomført i 2011, viste at ca. 25 % av husholdene i Kosovo bestod av foreldre med barn, altså kjernefamilier. Omkring 28 % av husholdene bestod av flere voksne med barn samt eldre personer – flergenerasjonsfamilier, mens ca. 24 % av husholdene bestod av flere voksne med barn – antagelig søsken med familier. Aleneforeldre med barn utgjorde 2,5 %, mens hushold med bare én person utgjorde 3 % (ASK 2012, s. 8). I 2017 var det i gjennomsnitt fem personer per husstand, mens det i 1981 var nesten syv (ASK 2019c, s. 32).

Folketellingen viste at menn var overhode i nesten ni av ti hushold. Enker utgjorde langt over halvparten av de kvinnene som ledet hushold (ASK 2012, s. 8).

Mange kvinner krever fortsatt ikke, slik loven åpner for, arven fra egne foreldre. Menn får tre ganger så mye i arv som kvinner, ifølge en undersøkelse gjennomført av Norma Lawyers Association. Arvelater kan gjennom en frivillig bindende

---

³⁶ I 1982 var fødselsraten like under 5 (World Bank u.å.).

erklæring frasi seg arven. På denne måten følger verdiene mannens familie. Bare 16 % av all eiendom er registrert på kvinner (Morina 2016).³⁷ Det er for øvrig ikke tradisjon for å registrere eiendom på begge ektefellene (Halili 2018). Bare 10 % av arvesakene for domstolen er bragt inn av kvinner. Holdningene omkring kvinners arverettigheter er i endring i urbane områder, mens på landsbygda råder tradisjonelle oppfatninger (Beshi 2020).

I en studie om kvinner og eiendomsrettigheter som ble utført i 2019, ble det oppsummert at det er kulturelle forhold som forhindrer kvinner i å oppnå likestilling på dette feltet.

[...] cultural legacy of patriarchal society is one of the main obstacles preventing women to enjoy equal property rights. Renunciation of inheritance is very common among women as pointed by experts as women are expected to renounce their share of inheritance, especially once they are married. This is also due to pressure that women experience by their families (Prekazi 2019, s. 7 flg.)

3.9 Skilsmisse

3.9.1 Antall skilsmisser

I perioden 2011–2018 var det 1000–1450 skilsmisser i året (ASK 2018b, s. 4; 2019a, s. 4; 2019c, s. 46).

I 2019 var det drøyt 800 skilsmisser, en nedgang fra 2018. Ca. 30 % ble skilt i løpet av de første tre årene av ekteskapet. Den største gruppen av kvinner som ble skilt, var 25–29 år (ca. 22 %), mens den største gruppen menn var 30–34 år (ca. 24 %) (ASK 2020c, s. 4).

Disse statistikkene gjelder formelt innvilgede skilsmisser, og altså ikke brudd i ekteskap som ikke har vært offentlig registrert.

3.9.2 Årsaker til skilsmisse

Årsakene til skilsmisse er naturligvis mange og komplekse. En studie av skilsmisser i perioden 2010–2014 (Hajdari & Erlüle 2018, s. 35-38) gjennomgikk 90 domstolbehandlede skilsmissesaker. Dette var årsakene som ble nevnt:

- Alvorlig mishandling, fysisk og/eller psykisk (18 saker, 15 med mannen som gjerningsperson)

---

³⁷ Til sammenligning var tilsvarende tall 17 % i Nord-Makedonia, 25 % i Bosnia-Hercegovina, 26 % i Montenegro, og 29 % i Albania (Morina 2016).

- Manglende støtte fra ektefellen, for eksempel manglende mat eller helsehjelp (elleve saker)
- Utroskap (ti saker)
- Fysisk angrep (syv saker, seks med mannen som gjerningsperson)
- Uhelbredelig psykisk sykdom (åtte saker)
- Alkohol- eller rusmisbruk (to saker)
- Barnløst ekteskap (to saker)

I ni av sakene hadde partene ikke bodd sammen i mer enn ett år. Partene var enige om skilsmisse i 21 av de 90 sakene.

Studien gir blant annet følgende oppsummering:

The causes of divorce appearance are linked with the democratization process of relations that included Kosovo society in general, the advancement of education, cultural, and economic women's position, family transition (from patriarchal family to modern one), but also the existence of many problems accumulated from the past determined by customary rules handed down from generation to generation (Hajdari & Erlüle 2018, s. 39).

I en spørreundersøkelse utført av Pristina kommune, var hovedårsakene til skilsmisse ekteskapelige konflikter (21 %), utroskap (litt under 19 %), såkalte overgangsfaseproblemer (i underkant av 15 %), sosiokulturelle forhold (i underkant av 10 %), kvinnelig frigjøring (i underkant av 10 %) og tilsvarende for familievold (Kamberi & Shala 2016, s. 8.8).³⁸

3.9.3 Å forbli i vanskelige ekteskap

Økonomi er en viktig årsak til at mange kvinner forblir i vanskelige ekteskap. Det er svært høy arbeidsledighet i Kosovo, og høyest blant kvinner. Det er lettere å skille seg hvis kvinnen er økonomisk uavhengig og bor i hovedstaden (KGSC e-post desember 2019). Dersom en skilt kvinne ikke har egen inntekt, kan hun være avhengig av sin opprinnelige familie for økonomisk støtte, eventuelt må hun flytte hjem til dem igjen, noe de fleste skilte kvinner dog ikke gjør. Ifølge Flutura Zena fra Agency for Free Legal Aid (gjengitt i Halili 2016), er det tilfeller der kvinners opprinnelige familier aksepterer at kvinnene flytter tilbake etter en skilsmisse, men ikke at barna gjør det.

Hensynet til samvær med eventuelle barn, kan bidra til at mange kvinner forblir i vanskelige ekteskap. Det er lave sosialhjelpsbidrag til enslige kvinner uten inntekt. Det kan være vanskelig for kvinner å få foreldreansvaret for barn, da dom-

³⁸ Landinfo er usikker på hvilket år undersøkelsen ble gjennomført.

stolen tillegger økonomi vekt i sine vurderinger av foreldreansvaret. Mange ganger gir kvinnene opp kampen om foreldreansvar grunnet dårlig økonomi (Flutura Zena, gjengitt i Halili 2016). Anton Nrecaj, juridisk rådgiver i Center for Legal Aid and Regional Development (CLARD) (som gjengitt i Halili 2018), er kritisk til de rettslige prosedyrene i skilsmisssaker, som ofte innebærer prosedyrer for selve skilsmissten og barnefordelingen først og så egne prosedyrer for det økonomiske skiftet. Nrecaj har erfart at prosedyrene for skiftet kan dra ut i tid.

Grunnet familievold tok over 400 kvinner og barn tilhold på et av syv operative krisesentre fra januar til november 2018. Maksimum oppholdstid på krisesentrene er seks måneder. Oppholdstiden kan forlenges dersom sikkerheten er utilfredsstillende, eller offeret ikke har noe annet sted å bo. For øvrig kan gutter over 12 år ikke få opphold på krisesentrene (OSCE Mission in Kosovo 2019, s. 12 og 14).

3.9.4 Holdninger til skilte kvinner

Selv om skilsmisse ikke er uvanlig, opplever mange kvinner fortsatt å bli stigmatisert (KGSC, e-post desember 2019). De kan f.eks. bli fortalt at de burde ha blitt i ekteskapet på grunn av barn og at skilsmisse ikke er noen løsning (Hajrizaj 2017; Halili 2016).

Ifølge professor i sosiologi Vjollca Krasniqi (gjengitt i Halili 2016) er det en tendens til å se på alenemødre som mindre verdt og mindre viktige. De blir mindre verdsatt av samfunnet, særlig i tradisjonelle mindre byer og på landsbygda. Men selv i hovedstaden er det stigma rundt enslige mødre.

3.9.5 Ansvar for barn etter skilsmisse

Mange forhold kan spille inn i vurderingen domstolen skal gjøre om ansvar for barn etter skilsmisse. Etter Landinfos mening kan albansk tradisjon og sedvane være av betydning. Barnets mor vil kunne ha en svakere posisjon, grunnet dårligere økonomisk situasjon, men også barnets alder og kjønn vil kunne være avgjørende.

ASK har skilsmissestatistikk med en egen tabell: *Children kept of divorced parents*. Tabellen viser antall skilsmisser per kommune og, så langt Landinfo kan forstå, i hvor mange tilfeller mannen eller kvinnen har foreldreansvaret for barn etter skilsmisse. I 2018 var det kvinnen som fikk ansvaret i de fleste tilfellene, men i en god del tilfeller bor barna sammen med far. Det var registrert felles ansvar for barn etter skilsmisse i et mindre antall saker. I ca. tre fjerdedeler av

skilsmisene var det ingen barn i ekteskapet (ASK 2019a, s. 22).³⁹ Tilsvarende trend fremkommer i tallene for 2017 (ASK 2018b, s. 22).

Landinfo bemerker at statistikken kun dekker de registrerte skilsmisene, ikke hvem barnet/barna bor hos når parter med barn i et uregistrert ekteskap går fra hverandre. Dersom partene ikke er formelt gift, blir ansvaret for felles barn avklart mellom partene og deres familier. Etter Landinfos mening vil albansk tradisjon og sedvane ha betydning, men også makt- og styrkeforholdet mellom familiene.

3.10 Enker og giftemål

0,5 % av kvinnene som ble gift i 2019, var registrert som enker, mens 1,3 % av mennene som giftet seg, var enkemenn (ASK 2020d, s. 14).⁴⁰

Statistikken viser altså at få enker inngår nye ekteskap. KGSC (e-post desember 2019) mener at det er enker uten barn som inngår slike ekteskap, men at de sjeldent er akseptert. Enker med ansvar for barn, inngår ifølge KGSC ikke nye ekteskap.

Journalist Majlinda Aliu undersøkte i 2010 situasjonen for krigsenker i en landsby i Kosovo. Mange av enkene hadde ikke giftet seg på nytt, til tross for at de ble enker allerede i 20-årene. Gjengifte var ifølge Aliu et tabu – og derfor uvanlig, særlig når kvinnen hadde barn med sin avdøde ektefelle. En del av krigsenkene bodde fremdeles hos mannens familie. Mønsteret fra denne landsbyen ble ifølge Aliu gjenfunnet i andre regioner hvor mange av mennene ble drept under krigen. I de tilfellene enkene bodde i byene og var utdannet, hadde de større muligheter for å få en jobb, løsrive seg fra familien til sin tidligere ektemann og fortsette sine liv.

Barna ble ansett for å tilhøre mannens familie, og de fleste enkene fortsatte derfor å bo hos svigerforeldrene for fremdeles å kunne ha samvær med barna. Når det første ekteskapet var barnløst, var gjengifte derimot mer sosialt akseptert. I enkelte tilfeller hadde kvinnen tatt med barna tilbake til sin opprinnelige familie. Aliu kjente imidlertid ikke til tilfeller der kvinnen tok med barna inn i et nytt ekteskap. Hun mente at menn i utgangspunktet foretrakk å gifte seg med kvinner som ikke hadde vært gift tidligere, men at det var blitt mer vanlig å gifte seg med enker.

Verken Aliu eller Berishaj (møter Pristina 2011) var kjent med tilfeller der enken giftet seg med sin avdøde ektemanns bror (levirat).

---

³⁹ Statistikken for 2018 viste at i faktiske tall var det nesten dobbelt så mange av barna som ble boende hos mor som hos far. Tallmaterialet er lite. Av totalt 999 skilsmisser i 2018 var det barn i 259 ekteskap (ASK 2019a, s. 22).

⁴⁰ Tilsvarende tall for 2018 var 0,2 % var enker, og 0,9 % var enkemenn (ASK 2019b, s. 14).

Ifølge Vjollca Krasniqi (gjengitt i Halili 2016) gjelder stigma knyttet til alene-mødre skilte kvinner, og ikke enker, som blir ansett som ofre i en annen kontekst.

4 Religiøse ekteskap og religiøs markering av ekteskapsinngåelse

Familieloven (Family Law 2006, art. 36-38) åpner for at partene kan gi sitt samtykke til inngåelse av ekteskap først religiøst. Innen fem dager etter den religiøse vielsen må partene møte ved det lokale kommunale sivilstatuskontoret for å gjøre ekteskapet rettslig gyldig. KGSC (e-post desember 2019) mener at ekteskap sjelden registreres i moskeen eller i kirken.

Blant kosovoalbanske muslimer ble hoxhaen tradisjonelt invitert i bryllup, med en sentral posisjon. Brudeparet spiste den første kvelden mat fra bordet der hoxhaen ble servert, og hoxhaen fremsa en bønn om et godt og lykkelig ekteskapelig liv (CHwB 2006). Bønn og velsignelse fra en hoxha forekommer fortsatt, men kan også bli sløyfet (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 60).

5 Bryllupsfeiringen

Bryllupsfeiringene blant kosovoalbanere varierer, og informasjonen som gjengis her, gjelder i all hovedsak bryllup der begge parter er kosovoalbanere. Landinfo har ikke funnet informasjon om bryllupsfeiringer der bare den ene parten er kosovoalbaner.

Forskeren Mikhaylova-Kadriu beskriver tidslinjen for mulige markeringer i ekteskapsfeiringen for kosovoalbanere i slik:

- Feiring av avtalen om ekteskap
- Forlovelsesfeiring
- Henna-kveld
- Henting av bruden (taking the bride)
- Bryllupsbankett
- Kvinnenes dag – en form for etterfest (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 112).⁴¹

Bryllupet kan finne sted måneder eller år etter forlovelsen. Forskerens erfaring er at ikke alle organiserer alle festene; det kan f.eks. forekomme at det holdes en

---

⁴¹ I studien gjengis også andre forskeres funn om tidligere bryllupstradisjoner (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 10-14).

overdådig forlovelsesfest, men ingen bryllupsbankett. Dette kan skyldes økonomiske forhold eller at partene har vært gift før.

Om henna-kvelden skriver forskeren:

Several days of rituals from the old days are condensed in the contemporary henna night (kanagjegj) – the applying of henna, the bride’s lament and women’s visits to inspect the gifts from the groom’s family and the bride’s trousseau.⁴² Nowadays the event mostly revolves around dancing and dressing up in bridal outfits in some cases showing all the formal outfits with which the bride enters married life (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 60).

Helt sentralt for ekteskapsinngåelse og feiring er henting av bruden (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 112).

The farewell and departure of the bride from her parental home is the emotional culmination of a woman’s wedding experience (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 60).

Det er vanlig at brudgommen leder prosesjonen til brudens hjem for å hente henne med bil. Bruden har vanligvis en hvit brudekjole og ikke en tradisjonell drakt. Flagget er fortsatt sentralt; det albanske nasjonale flagget som symbol på den albanske nasjonen,⁴³ og det skytes i luften blant annet ved ankomst til brudens nye hjem. Bryllupsbanketten foregår i dag som regel i leide lokaler, og ikke hos brudgommen slik tradisjonen opprinnelig krevde. Det er heller ikke vanlig å kjønns-segregere feiringene. Musikk og mat er fortsatt sentralt, og det blir gitt gaver (Berishaj, møte Pristina 2011). KGSC (e-post desember 2019) skriver at bryllupene stadig blir mer utsmykket, pyntet og dekorert.⁴⁴

Hvordan feiring markeres, avhenger selvsagt av familiens økonomi. Et beskjedent/billig bryllup kan koste 6000 EUR. Et bryllupsbyrå opplyste i 2017 at prisen lå på 6000–25 000 EUR. Det finnes også eksempler på dyrere brylluper (Zëri 2017).

Det er utbredt at bruden får gullsmykker og utstyr, som kjoler og sko, fra sin brudgom/svigerfamilie. Dette blir av de aller fleste sett på som en albansk tradisjon og ikke ansett som en religiøs muslimsk forpliktelse og kvinnens eiendom som mahr/mehër (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 13 og 45-46). Utgiftene

---

⁴² Medgift. Çejz er så langt Landinfo forstår den albanske betegnelsen på medgiften (Mikhaylova-Kadriu 2021s. xiv; Selmani 2019).

⁴³ Etter Kosovos selvstendighet i 2008 anvendes også Kosovos nye flagg. Mange private filmer fra bryllup blant kosovoalbanere i Kosovo er tilgjengelig på YouTube, der det også finnes filmer av eldre bryllup.

⁴⁴ En dokumentar om luksusbryllup ble laget i 2019 (Arte 2019).

til disse smykkene og utstyret kan utgjøre 25–50 % av bryllupsutgiftene (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 13).⁴⁵

Several months before the wedding, the date is set and shortly thereafter the preparations for the big day start. The groom's family is expected to bestow the bride with gold jewelry and to purchase not only a white wedding dress, but an entire wardrobe of formal and casual clothing for her. There are several formal outfits reserved almost exclusively for young married women – long evening gowns and “traditional” outfits consisting of Turkish trousers – the dimi made of 12 meters (artificial) silk / lace and either a short sleeveless vest (jelek) or a long elaborately embroidered coat (dallam).

[...]

Nowadays, the bride-to-be goes shopping with her future mother-in-law and/or sister(s)-in-law which surely provides a bonding experience between them but can also be riddled with tension (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 41-42).

In Kosovo, seemingly from times immemorial, the groom's family has been purchasing gold jewelry for the bride. Gold jewelry is the most valuable gift that a bride will receive during the wedding celebrations. Dresses do not fetch much money if resold and cash gifts are usually spent by the couple together. Nowadays, the groom and his parents usually buy a gold jewelry set and several separate pieces such as rings for the bride. My interviewees called this gold bought by their in-laws and/or future husband in fulfilment of the custom, dukati, meaning ‘gold’. In addition, the bride receives more gold – rings, coins, bracelets, as well as money from her in-laws and other relatives during and after the feasts. These gifts were referred to as bakshishe by my research participants, a word that also means ‘tip’ (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 45)

Medgift er fortsatt vanlig, og kan bestå av utstyr som tepper, duker, puter, begre samt smykker og vester. Kunsthåndverkprodukter kan fortsatt også være en del av medgiften (Selmani 2019).

The bride's own family also bestows her with jewelry and passes family heirlooms on to her, but these gifts are less obligatory [...]. Sometimes, when the in-laws have modest financial means, parental gifts can balance out the situation and provide some of the desired bridal glamour, [...]. (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 41)

Luci (møte Pristina 2011) opplyste også at det brukes mange penger på bryllup, og fortalte at det kan være nødvendig å spare i ett til to år for å kunne dekke ut-

---

⁴⁵ To eksempler på type utstyr og omkostninger finnes hos Mikhaylova-Kadriu (2021, s. 111).

giftene. Det er i utgangspunktet brudgommens familie som betaler for festen. I tillegg kommer gjestene med gaver og penger. Nære slektninger er forventet å ha med gull eller penger. Det kan komme inn store summer i gaver, men ikke nok til å dekke utgiftene.

The wedding festivities give plenty of opportunities to showcase the clothing a bride received from her in-laws, so much so that nowadays the henna night celebration, attended almost exclusively by women, centres around the bride changing outfits and the henna ceremony might not even take place. Usually, the bride-to-be wears a formal dress for her engagement. Then, on her henna night, she changes several outfits, starting with the dimi and jelek (the Turkish trousers and the short sleeveless vest), next a dallam (the long decorative coat) and then the formal dresses. On her wedding day, the bride leaves her parental home in a white wedding dress and will wear it at the wedding banquet as well. On the morning of the next day, when women gather to sing and dance, she wears dimi and a jelek, or a dallam, and will then change into her most elaborate dress when serving tea for the first time as a nuse (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 42)

Sommer og ferietid er bryllupstid i Kosovo da familie som bor i utlandet, kan samles (Mikhaylova-Kadriu 2021, s. 96; Morina 2017).

Å holde et stort, flott bryllup er en sosial forpliktelse og en investering i sosial kapital (Luci, møte Pristina 2011).

6 Referanser⁴⁶

Skriftlige kilder

Administrative Instruction No. 25/2013 (2013). *Administrative Instruction No. 25/2013 on Civil Status Documents*. Tilgjengelig fra <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=10169> [lastet ned 28. oktober 2021]

Arsovska, Jana (2015). *Decoding Albanian Organized Crime* Oakland University of California Press

Arte (2019, 16. oktober). Re: Luxury Weddings in Kosovo. Tilgjengelig fra <https://www.arte.tv/en/videos/084752-011-A/re-luxury-weddings-in-kosovo/> [lastet ned 24. november 2021]

ASK, dvs. Kosovo Agency of Statistics (2018). *Marriage Statistics 2017*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/4204/marriage-statistics-2017.pdf> [lastet ned 12. november 2021]

ASK (2012). *Kosovo Population and Housing Census 2011 Living conditions and living arrangements*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra https://ask.rks-gov.net/media/2231/living-condition_eng.pdf [lastet ned 19. november 2021]

ASK (2016). *Birth Statistics 2015*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/1473/statistics-of-birth-in-kosovo-2015.pdf> [lastet ned 29. oktober 2021]

ASK (2017). *Birth Statistics 2016*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/3513/birth-ststistics-2016.pdf> [lastet ned 29. oktober 2021]

ASK (2018a). *Birth Statistics 2017*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/4171/birth-statistics-2017.pdf> [lastet ned 29. oktober 2021]

ASK (2018b). *Divorce Statistics 2017*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/4267/divorce-statistics-2017.pdf> [lastet ned 4. november 2021]

ASK (2019a). *Divorce Statistics 2018*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/5012/divorce-statistics-2018.pdf> [lastet ned 4. november 2021]

ASK (2019b). *Marriage Statistics 2018*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/5109/merriage-statistics-2018.pdf> [lastet ned 12. november 2021]

ASK (2019c). *Statistical Yearbook*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/4369/statistical-yearbook-2018.pdf> [lastet ned 17. november 2021]

ASK (2020a). *Birth Statistics 2019*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/5519/birth-statistics-2019.pdf> [lastet ned 18. november 2021]

ASK (2020b). *Birth Statistics 2019*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/5519/birth-statistics-2019.pdf> [lastet ned 29. oktober 2021]

---

⁴⁶ Erfaringsmessig er det ofte feilmeldinger på lovlenker fra Kosovo. Lover vedtatt av Kosovos forsamling, finnes i Kosovos Official Gazette ved søk tilgjengelig også på engelsk fra <https://gzk.rks-gov.net/> [lastet ned 4. november 2021]

- ASK (2020c). *Divorce Statistics 2019* Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/5604/divorce-statistics-2019.pdf> [lastet ned 19. november 2021]
- ASK (2020d). *Statistikat e Kurorëzimeve 2019*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/5495/statistikat-e-kuror%C3%ABzimeve-2019.pdf> [lastet ned 28. oktober 2021]
- ASK (2021). *Birth Ratio*. Pristina: ASK. Tilgjengelig fra <https://ask.rks-gov.net/media/6174/birth-2020.pdf> [lastet ned 18. november 2021]
- Beshi, Simeana (2020). Property Inheritance by Women in Kosovo. I: Çaliyurt, K.T. (Red.) *New Approaches to CSR, Sustainability and Accountability*. Springer. Volume I (s. 159-171).
- Bringa, Tone (1995). *Being Muslim the Bosnian Way*. Princeton: Princeton University Press.
- CHwB, dvs. Cultural Heritage without Borders (2006). Kosovar Wedding. Artikkelen er ikke lenger tilgjengelig på nett.
- Constitution of Kosovo (2008). *Kosovo's Constitution of 2008 with Amendments through 2016*. Tilgjengelig fra https://www.constituteproject.org/constitution/Kosovo_2016.pdf?lang=en [lastet ned 27. oktober 2021]
- Criminal Code of Kosovo (2019). *Criminal Code of Kosovo - Code No.06/L-07* Tilgjengelig fra <https://www.refworld.org/docid/6012e70d4.html> [lastet ned 27. oktober 2021]
- Čvorović, Jelena (2007). Caste behaviors among Gypsies in Serbia. *Култура у трансформацију/Culture in Transformation*, 151-168. Tilgjengelig fra <https://core.ac.uk/download/pdf/326654761.pdf> [lastet ned 15. november 2021]
- Family Law (2006). *Law No. 2004/32 Family Law of Kosovo*. Tilgjengelig fra <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=2410> [lastet ned 1. november 2021]
- Gječov, Shtjefën (1989). *The Kode of Lekë Dukagjini*. New York: Gjonlekaj Publishing Company.
- Hajdari, Egzonis (2014). Women Participation to Inheritance in Kosovo. *European Academic Research*, 2(7). Tilgjengelig fra https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3312230 [lastet ned 22. november]
- Hajdari, Egzonis & Erlüle, Fulya (2018). Causes and Consequences of Divorce: The Context of Kosovo. *Asian Journal of Social Sciences and Management Studies*, 5(1), 32-39. Tilgjengelig fra https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3318248 [lastet ned 29. oktober 2021]
- Hajrizaj, Fjolla (2017, 4. desember). Kosovo women are not free from stigma associated with divorce. *Kosovalive*. Tilgjengelig fra <https://kosovalive.org/en/2017/12/04/kosovo-women-are-not-free-from-stigma-associated-with-divorce/> [lastet ned 16. november 2021]
- Halili, Dafina (2018, 9. august). *Law change to see unpaid labor recognized*. Pristina: Kosovo 2.0. Tilgjengelig fra <https://kosovotwopointzero.com/en/law-change-to-see-unpaid-labor-recognized/> [lastet ned 19. november 2021]
- Halili, Dafina (2016, 13. desember). *Going it alone*. Pristina: Kosovo 2.0. Tilgjengelig fra <https://kosovotwopointzero.com/en/going-it-alone/> [lastet ned 11. november 2021]
- Halimi, Sibel (2014, 21. august). Cohabitation: A hostage of tradition. Pristina: Kosovo 2.0. Artikkelen er ikke lenger tilgjengelig på nett.
- Jančić, Olga Cvejić (2009). Marriage and divorce between the past and the future. *Novi Sad Faculty of Law-Collected Papers*, 43(2). Tilgjengelig fra

- <https://web.s.ebscohost.com/abstract?direct=true&profile=ehost&scope=site&authtype=crawler&jrnl=05502179&AN=47813462&h=kLvF8DyXuC4ThJHWPJkTG3M7WqWJGuRZagHjzHdhWVT6vhpqCu8s2s8ZQMUCJLgbLFhe8s62ajAA9XclLqAg%3d%3d&crI=c&resultNs=AdminWebAuth&resultLocal=ErrCrINotAuth&crIhashurl=login.aspx%3fdirect%3dtrue%26profile%3dehost%26scope%3dsite%26authtype%3dcrawler%26jrnl%3d05502179%26AN%3d47813462> [lastet ned 26. oktober 2021]
- Jobelius, Matthias & Hantke, Frank (2019). *Youth Study Kosovo 2018/1019*. Berlin: Friedrich-Ebert-Stiftung. Tilgjengelig fra <http://library.fes.de/pdf-files/id-moe/15264.pdf> [lastet ned 11. november 2021]
- Joireman, Sandra (2015, januar). *Property Rights Program (PRP) Gender, Property, and Economic Opportunities in Kosovo*. Vermont: USAID. Tilgjengelig fra https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1863/Kosovo%20PRP%20Report_Gender%20Property%20and%20Economic%20Opportunity%20in%20Kosovo_ENG....pdf [lastet ned 28. oktober 2021]
- Kamberi, Ferdi & Shala, Adem (2016). Phenomenology of divorce in Kosovo for the period between 2004–2014. *Traektorija Nauki = Path of Science*, 2(12). Tilgjengelig fra https://www.researchgate.net/publication/311893082_Phenomenology_of_divorce_in_Kosovo_for_the_period_between_2004-2014 [lastet ned 24. november]
- KIP, dvs. Kosovo Information Project (2003). *Personal Documents*. Pristina: Kosovo Information Project. Tilgjengelig fra Landdatabasen.
- Krol, Paula (2017, 10. juni). *Mapping support services for victims of violence against women in Kosovo*. Strasbourg: Council of Europe. Tilgjengelig fra <https://rm.coe.int/mapping-support-services-for-victims-of-violence-against-women-in-koso/168072d125> [lastet ned 27. oktober 2021]
- Law on amending and supplementing the family law (2018). *Law No. 06/L-077 on amending and supplementing the family law of Kosovo no. 2004/31* Tilgjengelig fra <https://gzk.rks-gov.net/ActDocumentDetail.aspx?ActID=18420> [lastet ned 1. november 2021]
- Law on civil status (2011). *Law No. 04/L-003 on civil status* Tilgjengelig fra <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=2743> [lastet ned 28. oktober 2021]
- Law on contested procedure (2008). *Law No. 03/L-006 on contested procedure* Tilgjengelig fra <http://old.kuvendikosoves.org/common/docs/ligjet/Ligji-eng.pdf> [lastet ned 1. november 2021]
- Le Goff, Jean-Marie & Guidici, Francesco (2009). Transitions to marriage in former Yugoslavia. I: Le Goff, Jean-Marie (Red), *Interethnic differences across cohorts*. Facing massive violence and social change: Collective experiences in former Yugoslavia. Lausanne: Le Goff Publications, 1-21. Tilgjengelig fra https://www.researchgate.net/profile/Jean-Marie-Le-Goff/publication/242285076_Transitions_to_marriage_in_former_Yugoslavia_Interethnic_differences_across_cohorts/links/0c960531596be6f418000000/Transitions-to-marriage-in-former-Yugoslavia-Interethnic-differences-across-cohorts.pdf [lastet ned 12. november 2021]
- Leutloff-Grandits, Carolin (2019). Cross-Border Marriages between Residents of South Kosovo and Western Europe. I: Iveta, Marijeta Rajković, Kelemen, Petra & Župarić-Iljić, Drago (Red.), *Contemporary Migration Trends And Flows on The Territory of Southeast Europe*. Zagreb: University of Zagreb, 123-143. Tilgjengelig fra <https://openbooks.ffzg.unizg.hr/index.php/FFpress/catalog/download/35/44/1824-1?inline=1#page=124> [lastet ned 16. november 2021]
- Mikhaylova-Kadriu, Marina (2021). *In Lulije's shoes: Doing gender and family in rural Kosovo*. Burnaby: Simon Fraser University, Arts & Social Sciences: Department of Sociology and

- Anthropology. Tilgjengelig fra [In Lulije's shoes: Doing gender and family in rural Kosovo | Summit \(sfu.ca\)](#) [lastet ned 24. januar 2022]
- Morina, Die (2016, 30. september). Kosovo Women Still Fear to Claim Their Inheritance. *Balkan Insight*. Tilgjengelig fra <https://balkaninsight.com/2016/09/30/kosovo-women-still-fear-to-claim-their-inheritances-09-29-2016/> [lastet ned 19. november 2021]
- Morina, Die (2017, 13. juli). Kosovo Awaits Summer's Return of Cash-Rich Diaspora. *Balkan Insight*. Tilgjengelig fra <https://balkaninsight.com/2017/07/13/kosovo-awaits-summer-s-return-of-cash-rich-diaspora-07-12-2017/> [lastet ned 18. november 2021]
- Musliu, Jeton (2010). Fake Marriages. Tilgjengelig fra <https://vimeo.com/22553181> [lastet ned 23 november 2021]
- OSCE Mission in Kosovo (2011 februar). *Adjudication of family law cases in Kosovo: Case mangement issues*. Pristina: OSCE Mission in Kosovo. Tilgjengelig fra https://www.ecoi.net/en/file/local/1127365/1788_1299343929_75768.pdf [lastet ned 29. oktober 2021]
- OSCE Mission in Kosovo (2019). *Shelters for Victims of Domestic Violence in Kosovo*. Pristina: OSCE Mission in Kosovo. Tilgjengelig fra <https://www.osce.org/mission-in-kosovo/409136> [lastet ned 22. november]
- Prekazi, Dafina (2019). *Women property rights pilot index*. Pristina: Kosovo Gender Studies Center. Tilgjengelig fra http://kgscenter.net/site/assets/files/1741/eng_index.pdf [lastet ned 1. desember]
- Qadraku, Gezim (2019, 12. september). "An albanian girl would be the right choice". Pristina: Kosovo 2.0. Tilgjengelig fra <https://kosovotwopointzero.com/en/an-albanian-girl-would-be-the-right-choice/> [lastet ned 18. november 2021]
- Salvatici, Silvia (2008). Public Memory, Gender and National Identity in Postwar Kosovo: The Albanians Community. I: Paula Hamilton & Linda Shopes (Red.), *Oral History and Public Memories* (s. 255-259). Philadelphia: Temple University Press.
- Selmani, Arbër (2019, 27. april). From Tradition to Art: Albanian Dowry Practices Adapt to the 21st Century. *Balkanist*. Tilgjengelig fra <https://balkanist.net/from-tradition-to-art-albanian-dowry-practices-adapt-to-21st-century/> [lastet ned 23. november 2021]
- SFH, dvs. Schweizerische Flüchtlingshilfe (2017, 3. februar). *Kosovo: Situation eines gegen den Willen der beiden Familien zusammenlebenden Paares*. Bern: Schweizerische Flüchtlingshilfe. Tilgjengelig fra https://www.ecoi.net/en/file/local/1407770/1788_1487933309_koso.pdf [lastet ned 16. november 2021]
- State Portal of the Republic of Kosova (u.å.). *Religion*. Pristina: Government of Kosova. Tilgjengelig fra <https://www.rks-gov.net/EN/f304/culture-and-free-time/religion> [lastet ned 27. oktober 2021]
- U.S. Department of State (2021). *Kosovo 2020 Human Rights Report*. Washington D.C: U.S. Department of State. Tilgjengelig fra <https://www.state.gov/wp-content/uploads/2021/03/KOSOVO-2020-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf> [lastet ned 27. oktober 2021]
- UDI, dvs. Utlendingsdirektoratet (2003). *Utstedelse av UNMIK-dokumenter i Kosovo*. Oslo: UDI. Tilgjengelig fra Landdatabasen [lastet ned 28. oktober 2021]

UNDP (2021, mai). *Public Pulse Brief XX*. Pristina: UNDP. Tilgjengelig fra [file:///C:/Users/krny/Downloads/PUBLICPULSEBRIEF-ENG%20\(1\).pdf](file:///C:/Users/krny/Downloads/PUBLICPULSEBRIEF-ENG%20(1).pdf) [lastet ned 1. november 2021]

World Bank (u.å.). *Fertility rate, total (birth per woman) - Kosovo*. Washington D.C.: World Bank. Tilgjengelig fra <https://data.worldbank.org/indicator/SP.DYN.TFRT.IN?locations=XK> [lastet ned 19. november 2021]

Zëri (2017, 19. august). Sa kushton martesë në Kosovë? [Hvor mye koster et bryllup i Kosovo?] *Zëri*. Tilgjengelig fra <https://zeri.info/aktuale/157827/sa-kushton-martesa-ne-kosove/> [lastet ned 23. november]

Muntlige kilder

Aliu, Melinda. Møte Pristina 2011.

Melinda var i 2011 journalist, og har jobbet mye med familieforhold, blant annet situasjonen for krigsenkene.

Berishaj, Anton. Møte Pristina. 2011.

Berishaj var i 2011 professor i sosiologi ved Universitetet i Pristina.

Berishaj, Anton. E-post 14. februar 2019.

Buzoli, Dzafer, Voice of Roma. Intervju i Gračanica/Graçanicë, 2011.

Voice of Roma er en NGO og interessegruppe for rom i Kosovo, men som også arbeider for ashkaliene og egypterne i Kosovo.

Den norske ambassaden i Pristina. E-poster av 7. mars og 26. mars 2019 samt 12. april og 26. april 2019.

KGSC dvs. Kosovo Gender Studies Center. E-post 25. mars 2019.

KGSC dvs. Kosovo Gender Studies Center. E-post 13. desember 2019.

Luci, Nita. Møte Pristina. 2011.

Luci er antropolog og var i 2011 ansatt ved Det amerikanske Universitet i Pristina. Hun er nå ansatt ved Universitetet i Pristina.

Luci, Nita. E-post 15. mars 2019.

OSCE Mission in Kosovo. E-post 2. august 2019.

Osmani, Lirija (2011) Møte Pristina. 2011.

Osmani var i 2011 advokat i familierett.

Shala, Hasan. Møte Pejë/Peć 2011.

Shala var i 2011 dommer ved distriktsdomstolen i Pejë/Peć.